

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД: РОЛЬ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ УКРАЇНИ

Цивілізаційний підхід у дослідженні людської еволюції запропонував етнограф Льюїс Генрі Морган (США, 1818–1881). Так, на його думку, людське суспільство проходить 3 етапи: дикунство, варварство, цивілізація.

Перші два етапи базуються на привласненні природи, остання пов'язана зі збиральною та суспільно-виробничою технологіями.

Цивілізація – це історично конкретний стан суспільства, який характеризується досягнутим рівнем продуктивних сил, особливим способом організації виробництва і відповідною матеріальною та духовною культурою [1, с. 24].

За цією логікою, цивілізація має три етапи розвитку: доіндустріальна стадія, індустріальна та постіндустріальна.

Морган, а услід за ним Ф. Енгельс, виділили низку ознак цивілізації: поділ розумової та фізичної праці, поява писемності, наявність міст як центрів економічного та культурного життя. Цивілізація в цьому сенсі виступає синонімом певного рівня розвитку суспільної культури, а оскільки він не є модельним, як у першому випадку, то такий підхід дозволяє говорити про різні типи цивілізацій. У цьому випадку говорять про їх велику кількість – наприклад, про китайську, античну, ісламську, давньоєгипетську, католицьку і т.п. – цивілізації.

У сучасному світі поняття цивілізація перетворилося в опозицію поняттю традиційне суспільство, тобто суспільство, що не досягло зазначеного стандарту. Нині зберігаються певні традиційні суспільства, що є залишками доіндустріальних цивілізацій попередньої епохи. Але всі вони сильно деформовані або прагненням скористатися плодами сучасної індустрії і заснованого на ній стандарту життя, або безпосереднім впливом на них індустріальної цивілізації, або боротьбою з її впливом або його загрозою.

До виникнення машинного виробництва, яке висунуло на перший план товарно-грошові відносини, цивілізації виробили інше знаряддя, що дозволяло їм долати природну слабкість і розширюватися понад природні кордони. Таким знаряддям стала відірвана від народу державна система (апарат управління), в якій важливу роль відіграло військове відомство. Завоювання переступили природні межі територій, заселені однотипними громадськими організаціями і привели до створення великих „світових” держав (імперій). З плином часу завойовники поширювали, іноді насаджували у завойованих народів однотипні своїм форми суспільного життя. Організація суспільства імперії набувала більш-менш однорідний характер, поширювалася єдина мова принаймні в якості загальнодержавної для ділової та адміністративного життя, велося однотипне будівництво, проваджувалась типова шкільна освіта, поширювалася єдина ідеологія в формі пануючої релігії і т.п. Імперія набувала рис нової соціокультурної популяції.

Інший бік розвитку цивілізації – стосунки із зовнішньої периферією. Остання може перебувати на доцивілізаційному рівні або бути представлена сусідньою цивілізацією. Один і той же етнос часто потрапляв у сфери впливу

різних цивілізацій. Випробовуючи вплив різних культур і суспільних порядків, його частини поступово накопичували в собі риси, які відрізняють їх від родичів за мовою та походженням. Кордон між цивілізаціями, що зіштовхуються є більш-менш рухомим у залежності від ступеня асимілювання або від ступеня збігу її з етнічною територією. Контакт з суспільством, що знаходяться на доцивілізаційному рівні, у прикордонній зоні зазвичай породжує потужне соціокультурне поле, яким цивілізація впливає на ці суспільства. Ця дія призводить до виникнення на периферії цивілізації так званого племінного ладу. Об'єктивним завданням племінної організації, з одного боку, є оборона від наступу цивілізації на традиційний побут і, з іншого боку, залучення (найчастіше у формі грабунку) до її соціокультурних досягнень. Виникає симбіоз цивілізації і породженої нею „варварської” периферії. Племена варварів при зручному випадку можуть зламати політичну надбудову цивілізації – державу, замінити її своєю, але вони не здатні повністю зруйнувати цивілізацію.

Все це має надзвичайно важливе значення для України, яка опинилась перед загрозою поглинання примітивною фінно-угорською цивілізацією [4, с. 128].

Найважливішими чинниками, що визначають спрямованість розвитку цивілізації на сучасному етапі, є:

1) процес глобальної інтеграції людства, що почався на тлі втрати практично всіма країнами світу самодостатності розвитку;

2) інтенсивне формування єдиної світової системи влади в умовах домінування у світі блоку країн західної цивілізації на чолі з США;

3) інтенсивне зростання чисельності населення Землі в умовах наростання обсягів споживання західною цивілізацією, що наближається до критичного рівня екологічного тиску на всю сферу проживання;

4) глобальний промислово-сировинний дисбаланс унаслідок концентрації найбільшого промислового потенціалу в США, країнах Європи і Японії, тоді як основні сировинні і енергетичні ресурси зосереджені в Росії та країнах третього світу [3, с. 44].

Список літератури:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.

2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.

3. Яковенко Р. В. Глобальна економіка : методичні вказівки до вивчення курсу / Р. В. Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2015. – 100 с.

4. Яковенко Р. В. Роль цивілізаційного підходу для сьогодення України / Р. В. Яковенко, В. А. Мицюк // „Сучасні проблеми економічної теорії, маркетингу та моделювання соціально-економічних систем” : Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференція (заочної), м. Кропивницький, 28-29 квітня 2017 року. – Кропивницький : „Ексклюзив-систем”, 2017. – С. 126–128.

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент